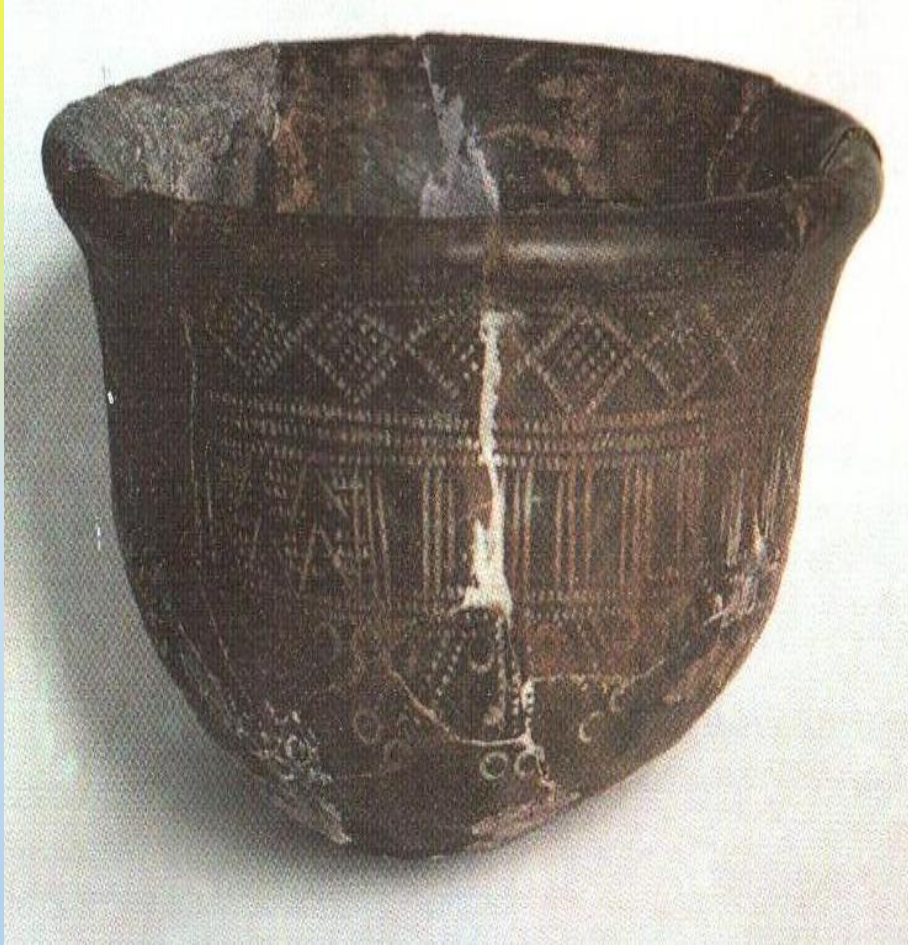

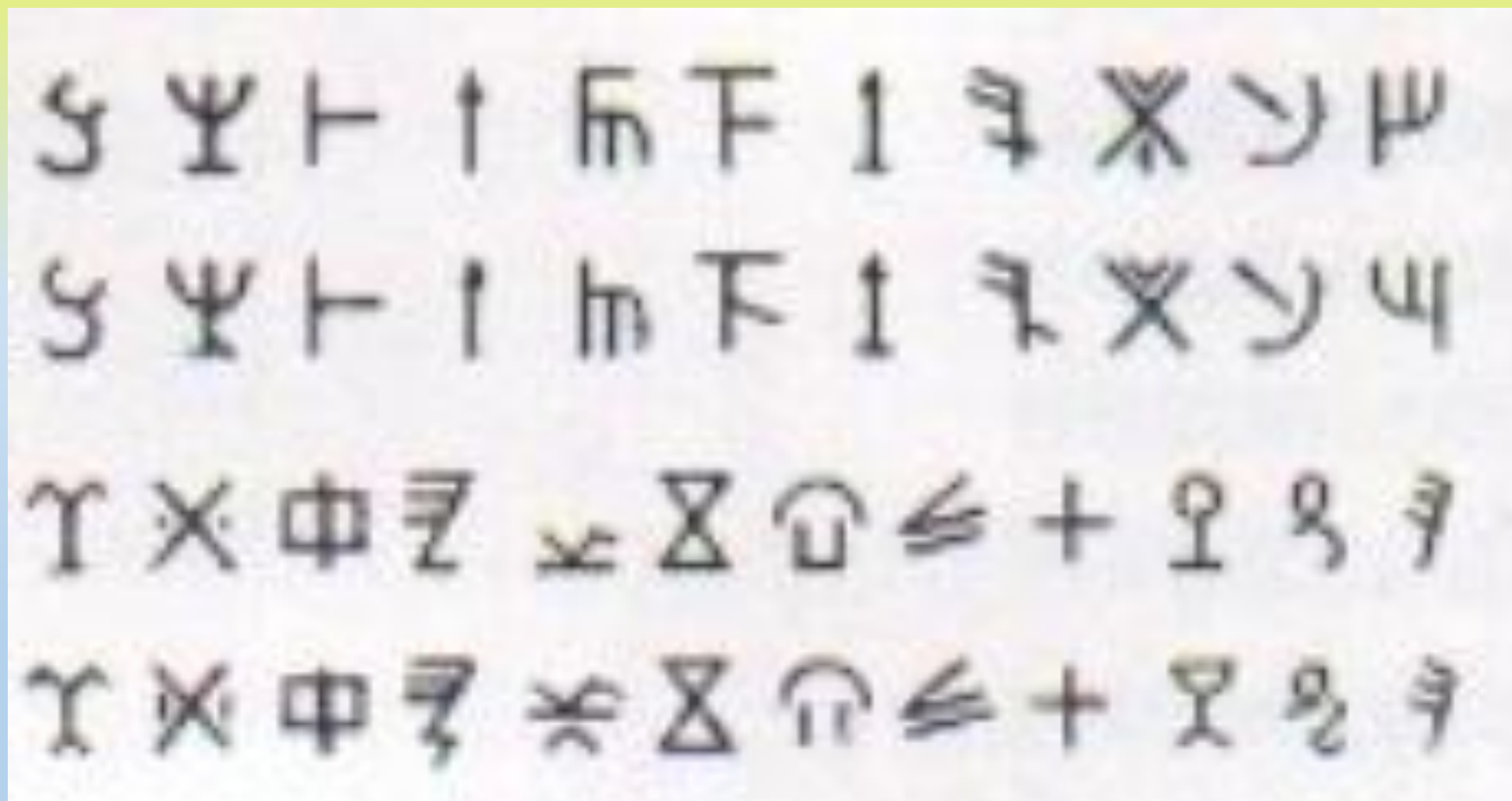
10 декабрь – Марий тиште кече

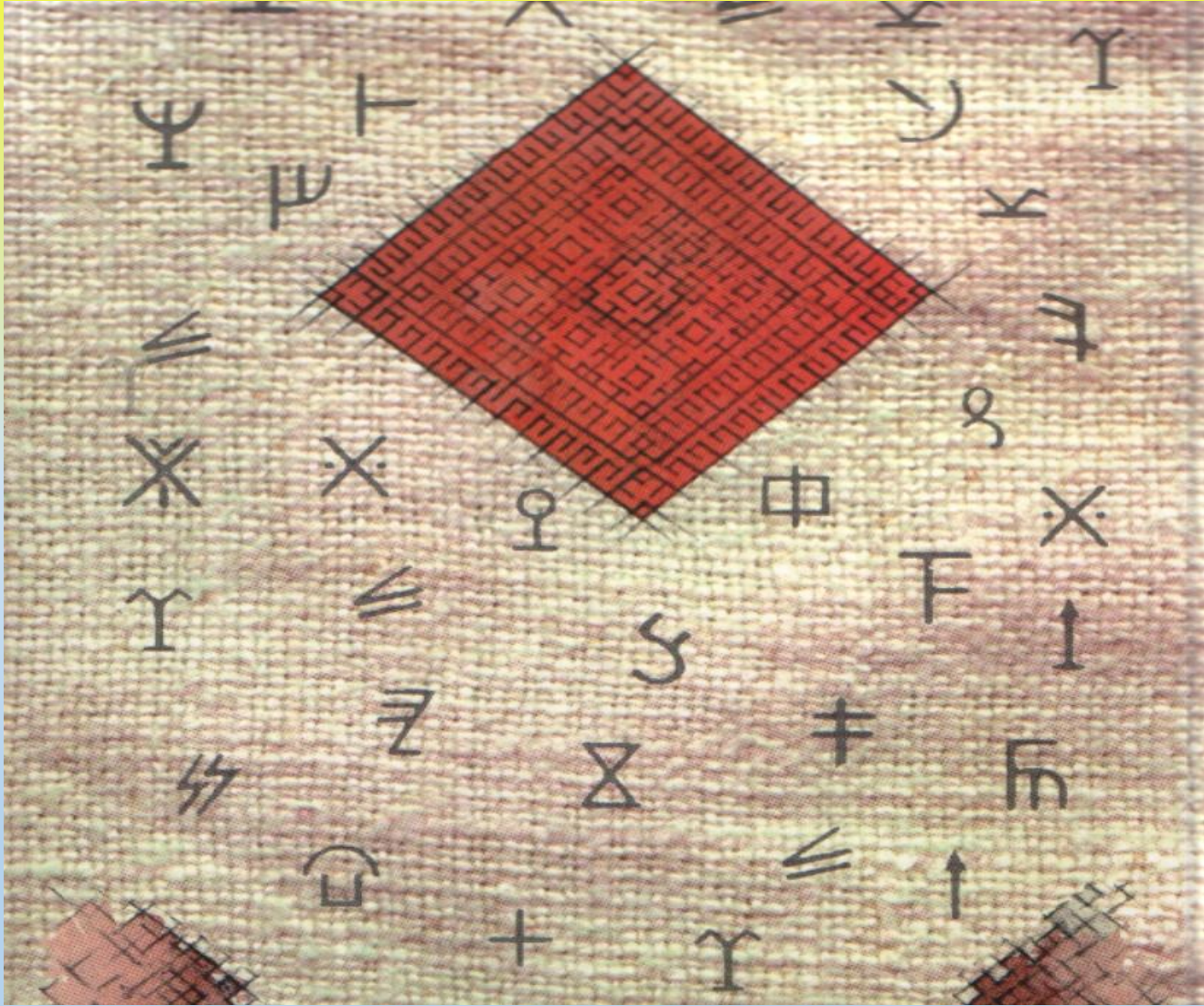

**Акрет годым
марий калык
лудын-возен
моштен огыл. Но
ятыр тўжем ий
ожнак марий
калыкын
календарьже
лийын.**

Кугезына-влак уверым тамга полшымо дене КОЛТЫЛЫНЫТ.

Тамга

**Түр полшымо
денат уверым
колтылыныт**

**Төтыретпуч
дене уверым
колтат.**

Тиште – тошто финноугор мут. Ожно тиде мут «шүдыр» (звезда) мутым ончыктен. Южо финн-угор йылмыште «тиште» мут кызытат уло. Финн йылмыште tahti, taht, мордва – теште. Тиде йылмыште кызытат тиште мут шүдыр (звезда) манмым ончыкта.

Марий йылмыште тиште (тисты) письменный знак, тамга але тукым палым ончыкта. Кудыжо шүдырла (звезда) коеш. Марий егын вургемыштыжат тамга лийын. Кажне тукымын шке тамгаже (палыже) улмаш. Тидлан көра возыктыш кечым «Марий тиште кече» манын лүмдат.

(Марла-рушла мутерыште «тиште» мутым «письменность» манын ончыктымо)

«Сочинения, принадлежащая к грамматике черемисского языка» 1775 ий теле тылзын 10 кечыштыже Санкт-Петербург олаште ужалымашке лектын. Тиде амаллан кӧра 1990 ий гыч марий тиште кече пайремлалтеш. 1998 ий гыч пайрем кугыжаныш пайремлан шотлалтеш. 1998-ше ийыште 18-ше октябрьыште Марий Эл Республикын Президентше кӱштыкым луктын: 10-шо декабрьым кажне ийын *Марий тиште кече* кугыжаныш пайрем семын пайремлаш тӱнгалеш.

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ МАРИЙ ЭЛ от 18.11.1998 N 302 "О ДНЕ МАРИЙСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ"

18 ноября 1998 года N 302

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ МАРИЙ ЭЛ О ДНЕ МАРИЙСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ

Учитывая историческую значимость выхода первой грамматики на марийском языке, сыгравшей важнейшую роль в становлении марийской письменности, постановляю:

1. Установить День марийской письменности - Марий тиште кече и отмечать его ежегодно 10 декабря.
2. Настоящий Указ вступает в силу со дня его подписания.

Президент Республики Марий Эл

В.КИСЛИЦЫН

г. Йошкар-Ола

18 ноября 1998 года

N 302

**«Сочинения,
принадлежащая к
грамматике черемисского
языка» книгахте 1000 чоло
мутан словарь лийын.**

**Мутлан: эрыкан-
свободный, патыр -
сильный, сай - хороший,
шонем- думаю, помогаю -
поощем**

Икымше марий книга

СОЧИНЕНІЯ
ПРИНАДЛЕЖАЩІЯ
къ
ГРАММАТИКЪ
ЧЕРЕМИСКАГО ЯЗЫКА.

ВЪ САНКТПЕТЕРБУРГѢ
при Императорской Академіи наукъ
1775 года.

«Сочинения,
принадлежащая
к грамматике
черемисского
языка»
Авторжо – В.
Пуцек-
Григоревич.
Санкт-Петербург
(рушла)

**Икымше марий мут-влакым
1705 ийыште Голланский
учённый путешественник Н.
Витсен «Северная и восточная
Татария» книгаште ончыктен.
Книгаште 30 наре марий мут да
«Отче наш» молитва
печатлалтын. Тиде икымше
гана марий йылме ден возымо
лийын.**

**1804 ийыште Моско олаште
марий йылме дене икымше
посна книга «Сокращённый
катехизисс**

**присовокуплением
некоторых молитв, символа
веры и десяти заповедей на
русском и черемисском
языках» лектын. Тыгак 1821,
1828, 1832, 1841, 1857 ийлаште
марий книга-влак лектыныт.**

**«Черемисская грамматика»
(Альбинский, А.Д.) книга
Казань олаште 1837 ийыште
лектеш. Автор тиде книгаште
марий алфавитым икымше
гана ончыктен. Икымше
марий алфавитыште
чылаже 39 буква лийын.**

Печатныя буквы—печатлымо буква-влак.

Аа, Бб, Вв, Гг, Дд,
Ее, Жж, Зз, Ии, Іі,
Кк, Лл, Мм, Нн, Нг,
Оо, Ӧӧ, Пп, Рр, Сс,
Тт, Уу, Ӱӱ, Фф, Хх,
Цц, Чч, Шш, Щщ, Ъъ,
Ыы, Ьь, Ъъ, Ээ, Юю,
Яя, Өө, Vv.

**Кызытсе марий
алфавит 1870
ийыште шочын
(изишак веле
вашталтышым
пуртымо)**

**Альбинский, А.Д. и кымше гана
(курык) марий йылмышке
«Евангелие от Луки» (Санкт-
Петербург, 1821 ий) книга
савыктен луктеш; «Начатки
христианского учения или
краткая священная история и
краткий катехизис на
черемисском языке горного
населения с
присовокуплением кратких**

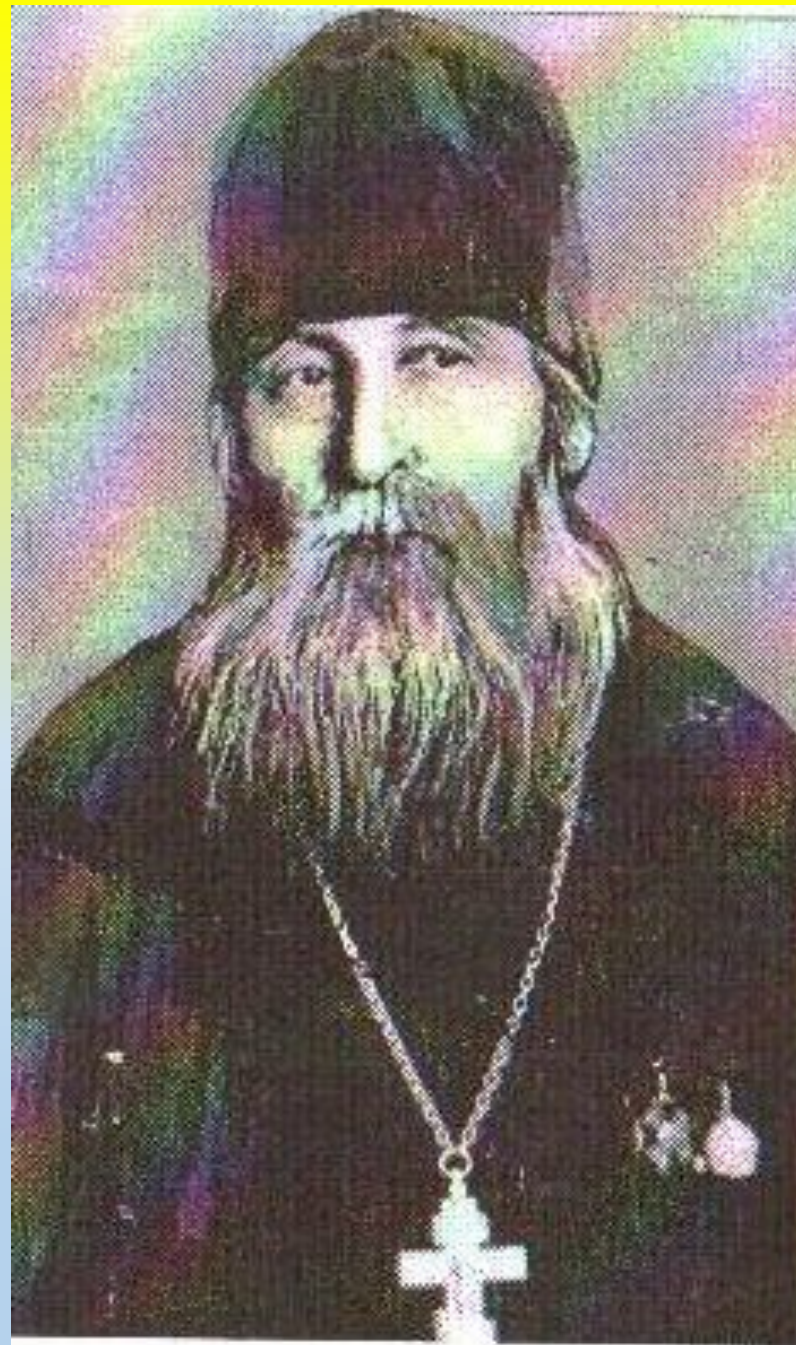
**«Упрощенный способ
обучения чтению
черемисских детей
горного населения». И.
Кедров ямылен.
Казань.1867г., 1871г.
(марла)**

**«Упрощенный
способ обучения
чтению
черемисских
детей лугового
населения».
Г.Я. Яковлев.
Казань.1870 г.,1873**

Г (марла).

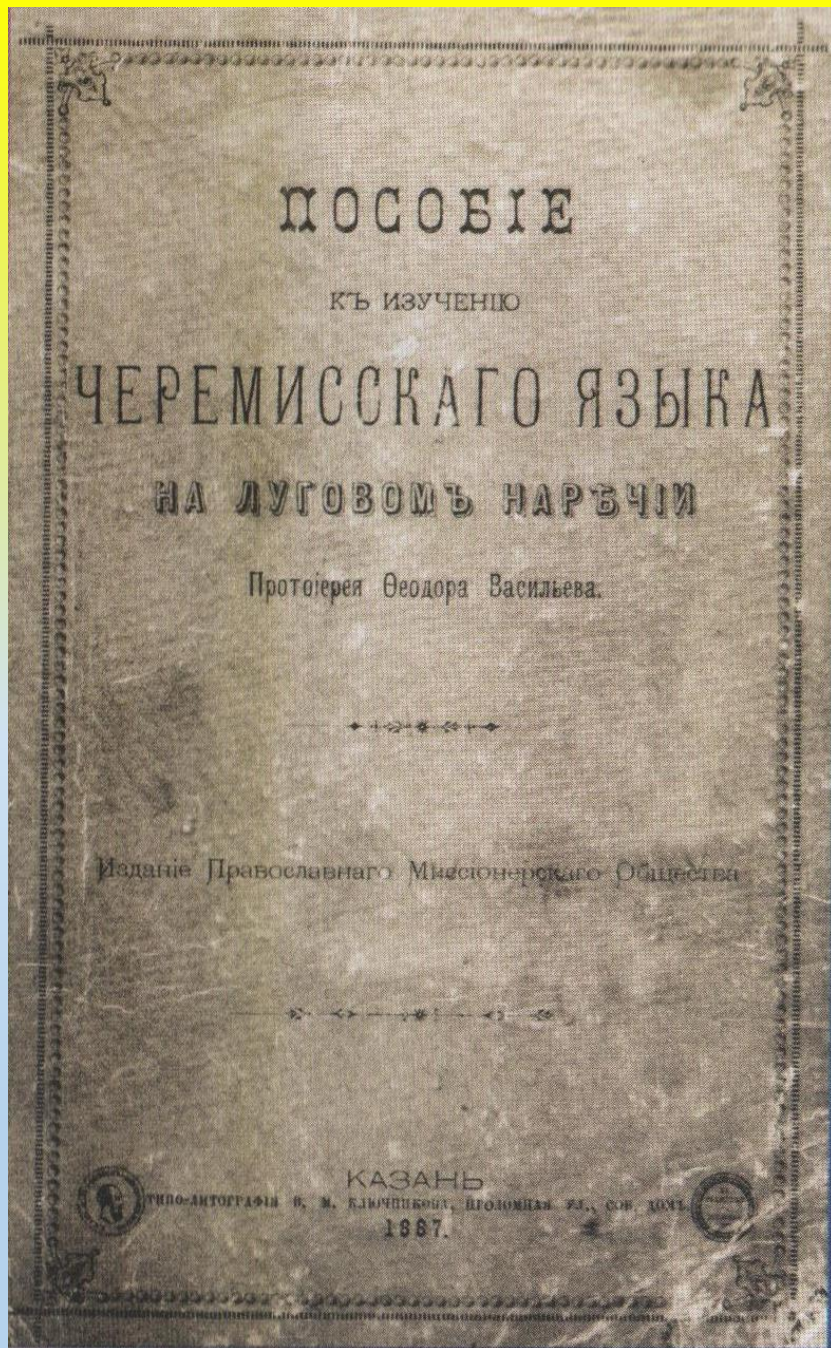

**«Букварь: Упрощенный
способ обучения
черемисских детей
русской грамоте».
Составитель И.
Иванов.1887г.**

(марла)

**«Пособіе к
изученію
черемискаго
языка на
луговом
наречіи»
Ф. Васильев.
1887г.
(марла-рушла)**

**«Пособие к изучению
черемисского языка на
луговом наречии»
книгаште марий муро,
чиймарий кумалме мут
(молитва), марла-
рушла мутер(словарь)
ВОЗЫМО ЛИЙЫН.**

**«Букварь и
первая книга
для чтения»
«Тунгалтыш
марла книга».**

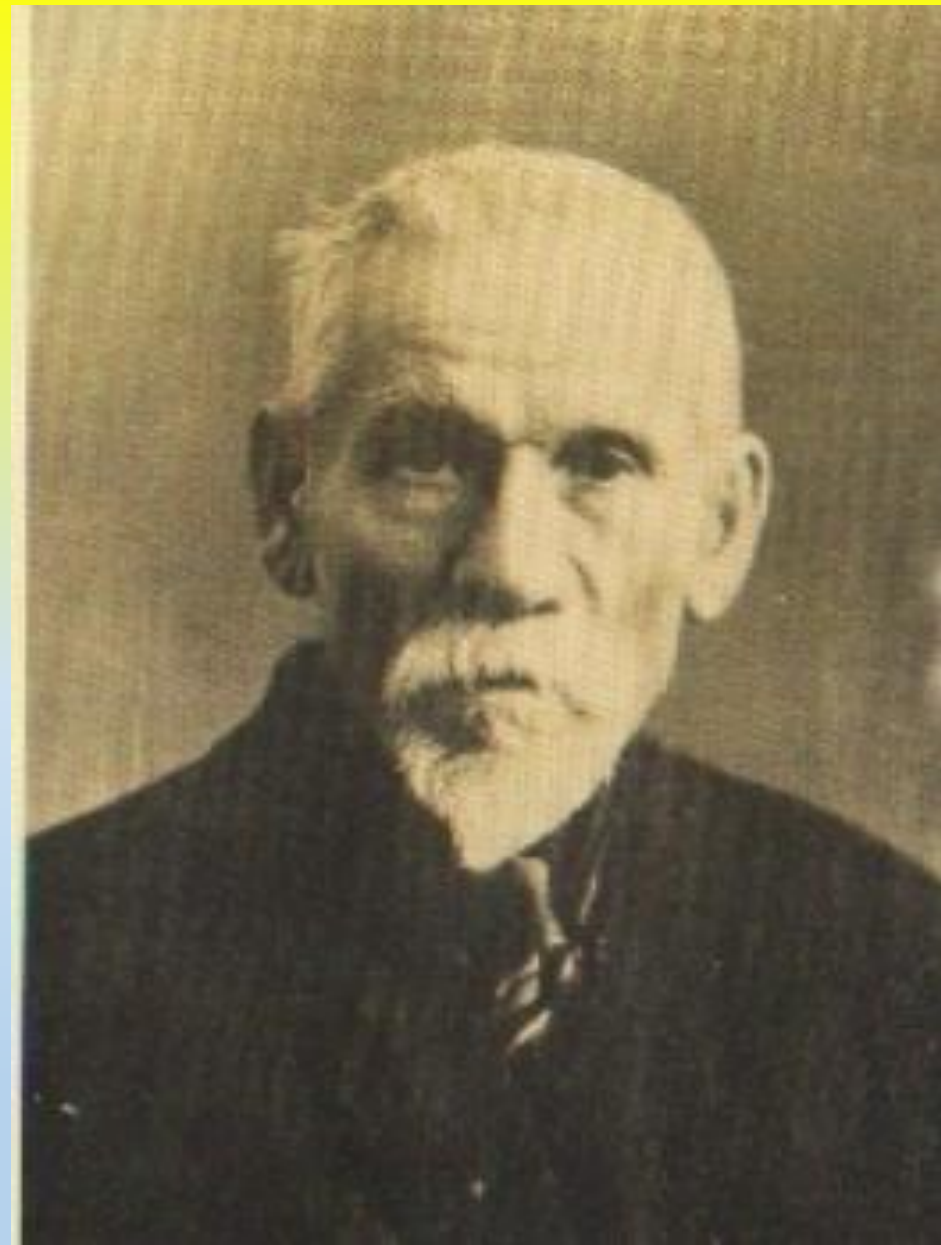
П.П.

Глезденев, В.

М. Васильев.

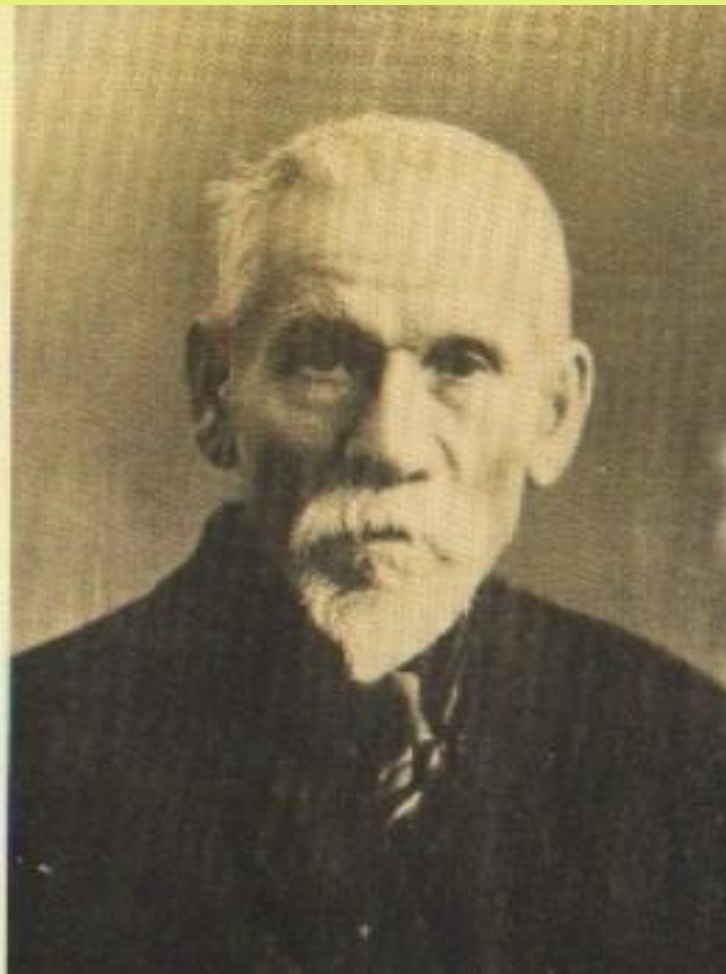
1911ий.

(рушла, марла)

**«Черемисско
-русский
словарь:
пособие при
изучении
черемисског
о языка».
В.М.
Васильев.
1911 ий.
27стр**

«Тўнгалтыш марла книга» книнган авторышт

мже

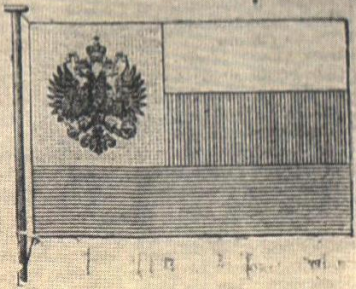
зырта.

кым

икта.

Губернатор күнүмү
Губернаторе Присутствиюта
куржест шамыч
бч бичмек воззаш.

Война увер.

Тылзылган кок—кана уырым.

Ик портышты лудмы-мончы вэс портышкы пуэдып.

МЭЛАННА ЙУМЫ ПОЛША.

Ик ползак таст манай кура.— Манай, манай, нэмч салтак—шамыч дашты шогышт, манай.— Чаланат паш шам кырган, айга галдыч, манай. Нэмч ик офицержай—дэч.— молла тэ а—шамычым мускыла, нунай пурман манай болды манай.— Тандан ик ерда ташты икона—шамыч очылай илан, солжай—дэч лупшэн—лупшэн а—шамычым паш курейн. Тудам салык—шамыч вошталып—вошталып шогышт.— манай—манай.
— Вара, тэ Пумьдан олда иланга— Пумь укс, манай шопада—мо? ма-болдык манай.

— Бидэ Пумь укс.— Пумь руш—шамыч каван. Тудай кавыт руш—шамыч болшан ила.— манай офицер кала-манай. Нэмч офицер вошталып, мунай, каласан гават, чыжак—тузак—вара. Пумь манан шүмүштана. Пумь ма зыкунамат олда монда. Тудай мала кырак кунамат лашынак шога.
— Мо-гай, мо-гай брмй паша—шамыч пашты лэйв? Орат илэ! Сентябрь тал—сентябрь ташык, ик-кана лудым Пумь жак эртайм болгы, тудайлач вара.— Нэмч-шамыч палык, мундиркы, каван укс, манай укс тогун. А паш паш айбыргай укс. Эрланжакым олоз кынаш корышкыжы паш поран паш эбор каван.
— Адык ик-кана ик еубарышты шамыч офицер дэч.— молла тэ, руш—кугужан илжым—кугужан шичиде, руш-салык кралалап лэктэ?—манай лодмын, нэмч офицер тиз калсап.— мэ, руш-кугужан-дэч кралалап лэм кылдым.— шамыч дэч вэлэ кралалап вошаш, манай шогышта. А ошкет гай, туз ай гай. Айдым дэч пона ала паш шүмүш—шамыч-дэч, куат-шамыч дэч кралалап вошаш. Орат! Тэо ма руш салтак-шамычым согна манай туз пашномаш-гай ала могай ош вургэман удрамаш толган лэктэн да, пургэмж дэч руш-салтак-шамычым дэч тудайлач вара зомин шиччаланын ошкет кой. Ош вургэман удрамаш туз гайн шиччак-дэч манай умбай ма тудай умбайжы ошчалап остана тошт. Ошчалап гай, паш лет чырыкта.— манай. Чыжак нэмч Пумь болгы!

часынты, манан вэс рывар, ош уырым манай. Шамыч шамычым —шамыч—дэч, пушка—шамыч дэч дэмет—шамыч—дэч кугу коны (дэч, ошчалап, дашты гаван шогышт. : уырым илан укс. Обозым оложы пасал уксат. Мом кыгаш? Иш уксат. Шогышт—шогышт да, ийи гават улжакман шиччак, Пумь авалык лет кумалып тудалап уксат. Дашык паш болгылай шүмүш кочош эркийн—эрийн кугамаш—шарык шү) Манай салтак—шамыч кумалык ошкет. Вара, волгылай шүмүш эборайт гэ Пумь Ава кочош (картыжажы чы) Салтак—шамыч лудым ошкет ай кумалып уксат да, луды-илжык перашты-жы калсапш куржым уксат пераштык ошчалапшы Зеричек. Ары жакы тогун Оран—аудан ошкет чы так шамыч тогун вошаш кумалып шо мей Ава гурда кылжа—дэч ала тэ шиччалалап ошкеттен да, эрп кып, пашы-кып, домаш тудайлап паш—чакыч таштык кочылапшы дэч гайн шүмүш вэс калган.

1915ий январь тылзегыч «Война увер» газет шочеш. Тиде газет тылзылан кок гана лектын. Ончыч газетыште сарысе увер-влак гына савыкталтыныт. Варажым кресаньык-влакын культурышт, тазалыкышт, икшывым куштымышт, арулыкым кучымышт да моло нергенат возаш

**Икымше тўнямбал сар тўнгалмеке,
Российыште «Военные известия»
газет лекташ тўнгалын. Марий
йылме дене «Война увер» газет
шочеш. «Война увер» газетын
редакторжо П.П. Глезденев лийын.
Тиде газет марий йылме дене лекше
икымше газетлан шотлалтеш.
Павел Петрович шуко йылмым
пален. Тудо иканаште удмурт
йылме дене «Войнаысь ивор»,
татар йылме дене «Сугыш
хабарляре» газетым лукташ
тўнгалеш.**

**«Война увер» газет марий
калык коклаште пеш писын
шарла. 1915 ийыште улыжат
212 марий налын. 1916
ийыште 412 ег налеш. 1917
ийыште 1680 марий еш налаш
тунгалеш. 15 сентябрь 1917
ийыште «Война увер»
газетын пытартыш номерже
лектеш.**

**1918 ий гыч П.П.Глезденев
«Марий увер» газетым
лукташ тўнгалеш. Тиде
газет шуко жап лектын ок
шукто. «Марий увер»
газетын улыжат ик номер
гына аралалт кодын (18
май 1918 ий).**

**«Ўжара»
газетын
иккымше
номерже 25
август
1917ийын
лектын. Тиде
газет ик
идалыкат ныл
тылзе
жапыште 72
номерже**

**«Йошкар
кече»
газет 1
октябрь
1918 ий
гыч
лекташ
тўнгалын**

**«Рвезе
комунар» газет
1 октябрь 1930
ийыште
шочын. 1952 ий
гыч «Рвезе
коммунист»
лўм дене
лекташ
тўналын. 2006
ий гыч лекмым
чарнен.**

«Марий үдрамаш» журналын икымше номерже 1932 ийыште лектын. Журналыште арулыкым эскерыме шотыштат, тазалык аралыме нергенат возеныт. Марий сылнымутланат журналыште кумда вер ойыралтын. 1936 ийыште журнал лекмым чарнен.

А. АФАНАСЬЕВ и Н. ОРЛОВ

КОЛХОЗ ЙОЧА

МАРЛА БУКВАРЬ

**«Колхоз йоча»
марла
букварь.
П.А.
Афанасьев,
Н. Орлов.
1932ий.
(марла)**

МАРЛА
КАЛЕНДАРЬ

на 1907 годъ

КАЗАНЬ
Издательская Типография
1907

1907 ий гыч марий
йылме дене
«МАРЛА
КАЛЕНДАРЬ»
лўман журнал
лекташ тўнгалеш.
Тиде журнал 1913
ий марте талук еда
лектын. Ме тудым
икымше марий
журнал манын

«МАРЛА КАЛЕНДАРЬЫН»
авторышт - **В.М.**
Васильев, П.П.Глезденев.

